

Võitlus maailmamajanduse juhtrolli pärast ja Ukraina sõda

Urmas Varblane

Samal ajal kui Putin ründab Ukrainat, käib juba aastaid majanduslik võitlus USA ja Hiina vahel maailma juhtriigi rolli pärast.

Majanduse üleilmastumine on soodustanud Hiina arengut. Tugevad ülemaailmsed väärtusahelad sobitusid suurepäraselt Hiina ekspordile toetuva majanduskasvu mudeliga. USA ja Hiina vahel kehtis omamoodi kokkulepe, et vastastikku põimunud väärtusahelate arendamine on mõlemale poolele kasulik. Hiina sai 30 aastat ekspordi kasvu abil arendada erinevaid võimekusi, sh sõjalisi. Nii on üleilmastumine olnud Hiina jaoks suurim liitlane võitluses ülemaailmse juhtrolli eest.

Hiinas ja teistes tähtsates majandustes on see toonud kaasa vaesuse ülikiire vähenemise. Põhja-Ameerikas ja Euroopas on aga tööstustöötajate reaalsissetuleku kasv peatunud või isegi langenud. See on populistlike parteide tekkimise majanduslik alus. Populismi kasv omakorda on nõrgestanud demokraatlikke majandussüsteeme ja võimaldanud Hiinal rääkida oma süsteemi eelistest. Just Brexit ja Donald Trumpi saamine USA presidendiks andsid Hiinale signaali, et lääts on nõrk ja aeg küps tõugata USA maailmamajanduse liidri kohalt.

Kõik see on tekitanud muret USA valitsustele. President Trumpi ajal kuulutati välja USA ja Hiina lahkukasvamise strateegia. Nüüdseks on ligi pool USA ja Hiina kaubavahetusest kaetud tollimaksudega. Veel teravam on tehnoloogiline lahkukasvamine. Selle südamikuks on võitlus strateegiliselt oluliste valdkondade eest. Kõige olulisem tanner on elektroonika, sh kiipide tootmine ja kaubavahetus. USA rakendab tehnoloogilise natsionalismi käsitlust: valitsuse sekkumine turgudel on õigustatud kaitse vaenulike välismaiste osalejate vastu. Eelkõige piiratakse selliste kaupade ja tehnoloogiate müüki, mida saab kasutada nii tsiviil- kui ka sõjalisel otstarbel.

Hiina arengukava «Made in China 2025» siht on saada 2049. aastaks maailma superjõuks ning asendada selles rollis USA. Püütakse võtta juhtroll võtmetehnoloogiates, nagu tehisintellekt, uued materjalid, robotika või infotehnoloogia, mis on olulised tulevaste kaubandus-, valitsus- ja sõjaliste süsteemide ning võimekuste arendamisel. Karmistatud kontroll peaks seda

arengut pärssima. Seetõttu on USA peatanud oma ettevõtete investeringud Hiinasse strateegiliselt olulistest valdkondades, hoogustanud kiipide arendamist ja tootmist ning kehtestanud kontrolli Hiinast USA ettevõtetele tehtud liitumis- ja ülevõtmispakkumistele.

President Bideni administratsioon on jätkanud seda poliitikat. Püütaks rõhku panna liitlassuhetele Euroopa Liidu, Jaapani, Lõuna-Korea ja Taiwaniga, kust Hiina saab suure osa vajalikest kiipidest. Omamoodi veelahe USA-Hiina suhetes oli Huawei paigutamine keelustatud ettevõtete nimekirja. Arutatakse krediitliinide avamist Ericssonile ja Nokiale kui Huawei olulistele konkurentidele. Toetatakse kiipide valdkonnas maailma võimsaima teadmiste pagasiga Taiwan firmat TSMC Arizonasse uue 10 miljardi dollarilise tehase ehitamisel.

Euroopa Liit püüdis kaua hoida tasakaalu tehnoloogiasirde ohtude ja Hiina turu atraktiivsuse vahel. Valik tuli teha siis, kui Hiina Midea Group omandas 2016. aastal 81 protsenti Saksa robotitootja KUKA aktsiatest koos väärtusliku teadmuspagasiga. 2019. aastal nimetas Euroopa Liit Hiina süsteemikonkurendiks ja Euroopa Parlament ratifitseeris reeglid, kuidas hinnata investeringuid rahvuslikku julgeolekut puudutavates valdkondades. Vastukaaluks USA püüdlustele elimineerida Hiina tehnoloogia neid teenindavatest tarneahelatest pakkus Hiina president Xi Jinping 2020. aastal välja «sisemise ringluse» poliitika. Lisaks kasvavale vastasseisule USAga tõdeti, et Hiina tööstus ei saa enam loota USA impordinõudlusele ning et ekspordile toetuv areng peab asenduma mudeliga, milles on suurem roll Hiina siseturul. Hiina juhtkond adub, et kodumaine tehnoloogiline võimekus ei ole veel piisavalt tugev. Seetõttu peab sisemist ringlust toetama ka väline. Kahepoolse ringluse mudeli kaudu tahab Hiina saada majanduslikult ja tehnoloogiliselt sõltumatuks. Hiina võimekus asendada tipptasemel sisendid omatoodanguga oleks löök suurtele tehnoloogiaeksportijatele, nagu Saksamaa, Jaapan, Lõuna-Korea ja USA.

Kuidas paigutub sellesse suurde vastasseisu Venemaa? Sõjaga Ukraina vastu on Venemaa teinud oma valiku. Ilmselt muutub ta veel tugevamini sõltuvaks Hiinast. Juba 2021. aastal oli Hiina osakaal Venemaa väliskaubanduses 18 protsenti. Lääne sanktsioonide ja valuutanappuse tõttu peab Venemaa üha enam Hiinaga äri ajama ja jüaanides maksma. Hiina jaoks sobitub Venemaa hästi samasse ritta nagu paljud toormeid pakkuvad riigid Aafrikas. USA ja Hiina vahelises suures vastasseisus on Venemaal vähe kaasa rääkida.

[Ilmunud ajalehes Postimees 23. aprillil 2022](#)